

Довуллар, бўронлар, торнадолар – қандай фарқланади, улар содир бўлганида нима қилиш керак?!

// 07.06.2024

<https://uzkimyosanoat.uz/uz/press/news/dovullar-buronlar-tornadolar-qanday-farqlanadi-ular-sodir-bu>

Ушбу метеорологик ҳодисаларнинг хавфи, улар келтириб чиқарадиган сезиларли ҳалокатдадир. Улардан кейин на йўл, на кўприк қопламалари бинолар қулаши, ҳаво электр ва алоқа линиялари йўқолиши, шунингдек, ер устки қувурлар изидан чиқиши мумкин. Одамлар қулаб тушаётган иншоотлардан ёки ойна синиқларидан катта тезликда учиб келадиган қолдиқларнинг қурбонига айланишади.

Шамол ҳодисаларининг келиб чиқиши

Довуллар ва шунга ўхшаш шамолларнинг пайдо бўлишининг энг муҳим сабаби-бу кенг кўламли циклон ва антитциклонларни тикланиш ва тез ҳаракатланишида. **Циклон**-бу шамол атрофдан марказга соат соҳасига фарқли равишда эсадиган паст атмосфера босими майдони. Улар минглаб километрларга тарқалиши мумкин. **Довуллар**-тезлиги секундига 30 метрдан ошиб кетадиган кучли шамоллар туфайли юзага келади. Бу энг кучли табиий кучлардан биридир, чунки бундай ҳодисалар циклон ҳосил бўлиши натижасида тўпланган улкан энергиянинг чиқиши билан боғлиқ. Ўзининг ҳалокатли таъсири бўйича довуллар зилзилалар каби табиий офатлардан қолишмайди.

Довул оқибатлари орасида:

- катта ва энгил биноларнинг вайрон бўлиши;
- экин майдонларини бутунлай йўқ қилиниши;
- юқори электр кучланиш устунлар симларининг узилиши;
- йўллар ва кўприкларнинг шикастланиши;
- дарахтларни синиши, томиридан кўчиб тушиши;
- орттирилган мол-мулкка зарар ва инсонларни қурбон бўлиши.

Барча бўронлар икки турга бўлинади:

- тропик бўронларга тропик ярим шарларда содир бўладиган бўронлар киради.
- экстратропик бўронлар бизнинг географик жойлашувимизга хос бўлган экстратропик кенгликларда пайдо бўлади.

Бўрон

Бўрон, аслида, довулнинг бир тури, чунки у ҳам кучли ҳаво оқимидир, лекин тезлиги довулларникидан пастроқдир. Баъзида бўроннинг тезлиги жуда юқори ва 20 м/с га етади, лекин ҳар қандай ҳолатда унинг ҳалокатли кучи довулникидан бир неча баравар паст бўлади, бу унинг таъсирида шунчаки шафқатсиздир. Бўрон бир неча соат ёки бир неча кун давом этади. Ва унинг кенглиги ўнлаб дан юзлаб километргача чўзилиши мумкин. Шунингдек, бўронлар кўпинча катта миқдордаги ёғингарчилик билан бирга келади, бу эса ўз навбатида кўчкларни келтириб чиқаради. Тўсатдан пайдо бўлиши билан тавсифланган бўронлар кўпинча кучли шамоллар деб аталади. Бўронлар умумётироф этилган таснифга эга эмас, лекин улар ҳали ҳам қуйидагиларга бўлинади:

-циклик ҳаракатга эга бўлган ва кучнинг катта майдонларга тарқалишига эга бўлган кучли шамолларнинг мураккаб йиғиндиси бўлган бўронлар;

-оқим ҳодисалари — бу вақтинчалик ҳодисалар бўлиб, улар кичик вайронагарчилик майдонини қоплайди ва ҳаво оқимининг кучидан сезиларли даражада паст бўлади. Бўронларнинг чангли (қумли), қорли ва кучли шамоллилари мавжуд. Дастлабки иккитаси ўз мақсадларини ҳавода ҳаракатланадиган массалар таркибига асосланган ҳолда олади. Кучли бўрон — шамолнинг кескин, тўсатдан, қисқа муддатли кучайиши, одатда унинг йўналиши ўзгариши билан бирга келади.

ТОРНАДО

Торнадо — қум, чанг, намлик ва бошқа аралашмалар билан аралашган тез айланадиган ҳаво оқимларидан ташкил топган шаклланиш натижасида юзага келади. Ташқи томондан, торнадо – бу, бир неча ўнлаб ёки ҳатто бир неча юзлаб метр диаметри бўлиши мумкин бўлган кулранг доим айланиб турадиган устун. Торнадо спираль ҳаракатли юқори ҳаво оқимининг энг юқори тезлигига эга. Ушбу хавфли ҳодисанинг яқинлашуви шамолнинг кар шовқини ва кучайиши билан фарқланади. Торнадо очиқ ҳавода, булутсиз об-ҳавода ҳам содир бўлиши мумкин. Унинг тезлиги 100 м/с га етиши мумкин.

ХАВФСИЗЛИК ЧОРАЛАРИ

Шундай қилиб, шамол билан боғлиқ офатлар ҳар хил турдаги кўплаб йўқотишларга олиб келадиган табиий фавқулодда вазиятлар деб таснифланади. Шунинг учун, агар довуллар, бўронлар ва торнадолар хавфи мавжуд бўлса, офат содир бўлишидан олдин ҳам яқинлашиб келаётган синоптикларнинг барча прогнозларини диққат билан тинглаш керак.

Бу жуда муҳим, чунки яқинлашиб келаётган хавф-хатар юзага келган тақдирда айнан телеканаллар ва маҳаллий радиоларда сирена ёқилади ва «Диққат муҳим маълумот!» деган эълон берилади.

Яқинлашиб келаётган бўрон ҳақида огоҳлантириш олгандан сўнг:

-мулкингиз, уйингиз, ишлаб чиқариш бинолари хавфсизлиги ҳақида қайғуришингиз, бир неча кун давомида озиқ-овқат ва ичимлик захираларини яратишингиз лозим;

-яшаш жойингизга бўрон яқинлашганда, маҳаллий ҳокимият органларининг бирламчи тавсияларига мувофиқ чоралар кўришингиз керак;

-кўчада бўлган ҳар бир киши фалокат бошланишидан олдин уйига етиб бориши керак, чунки кўчада қолиш жуда хавфлидир;

-бино ертўласида ёки марказий қисмида табиий офатдан яшириниш мақсадга мувофиқ;

-иш учун мавжуд ёритиш мосламалари: шамлар, чироқлар ва керосин лампаларини тайёрлаш керак;

-агар вақт имкон берса, дераза ойланаларини плёнка, панжара билан ёпинг;

-қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи шахслар ҳовлидан иш жиҳозларини олиб чиқиб, чорва ва уй ҳайвонларини хавфсиз жойга кўчришлари;

Тавсия этилмайди:

-кўприклар устида, шунингдек, ишлаб чиқаришда заҳарли, кучли ва тез ёнувчи моддалар ишлатадиган объектларга яқин жойда бўлиш;

-алоҳида дарахтлар, устунлар тагига яшириниш, электр узатиш линияларининг таянчларига яқинлашиш;

-плиткалар, шиферлар ва бошқа нарсаларни шамол учириб кетадиган бинолар яқинида бўлиш;

-агар шамол тўхтаган бўлса, дарҳол кўчага чиқиш тавсия этилмайди, чунки шамол яна кучайиши мумкин.

2024 йил 5-сонли «Гражданская защита»

илмий-амалий ва методик журналидан кўчирма.